

2. Охорона праці: європейські і міжнародні стандарти та законодавство України (порівняльний аналіз) : науково-практичний посібник: у 2-т [В. С. Венедіктов, В. П. Грохольський, М. І. Іншин та ін.] – Київ, М-во юстиції України, Державний департамент з питань адаптації законодавства, Українська асоціація фахівців трудового права, 2006. – Т. 1. – 713 с.
3. Гогіташвілі Г. Г. Основи охорони праці : навч. посіб. – 4-те вид., випр. і доп. / Г. Г. Гогіташвілі, В. М. Лапін – К. : Знання, 2008 – 302 с.
4. Ткачук К.Н. Основи охорони праці: підручник. – 2-ге вид., доп. та перероб. / К. Н. Ткачук, М. О. Халімовський. – К.:Основа, 2006 – 448 с.
5. Ярошевська В. М. Охорона праці в галузі : навчальний посібник/ В. М. Ярошевська, В. Й. Чабан – Київ: ВД "Професіонал, 2004. – 286 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

*Шимкевич І.В.
м. Полтава*

***Анотація.** В статті розглянуті актуальні питання з проблем безпеки життєдіяльності в сучасний період та з'ясовані причини кризи в системі «людина-природа» й визначені шляхи в її подоланні.*

***Ключові слова:** безпека життєдіяльності, людина-природа, людина-машина, людина-суспільство, суспільство, економічний розвиток, екологічна криза.*

Вступ. Проблеми безпеки життєдіяльності людини – є одними з найактуальніших в сучасному суспільстві вони тісно пов'язані з бурхливим розвитком науково-технічного прогресу, погіршенням екологічного стану окремих регіонів та планети в цілому. Початок третього тисячоліття ставить перед суспільством нові вимоги щодо забезпечення безпеки людини. У теперішній час механізми взаємодії людини та природи, людини та техніки, індивіда та суспільства, все частіше порушуються, що призводить до появи багатьох нових небезпек для нормальної життєдіяльності. Об'єктом дослідження безпеки життєдіяльності є системи «людина-машина» (технологічний процес) та «людина-суспільство-природа», а предметом – закономірність виникнення і безпечність їх функціонування. При цьому безпека та ризик можуть розглядатися як можливості таких систем зберігати при функціонуванні такий стан, який не допускає з деякою імовірністю виникнення надзвичайних ситуацій, що пов'язане з різного роду відхиленнями у навколишньому і виробничому середовищі.

Мета статті – розглянути ключові проблеми безпеки життєдіяльності, які актуальні в сучасний період, з'ясовувати причини кризи в системі «людина-природа» і визначити шляхи подолання.

Обговорення проблеми. Суспільство зазнає значних втрат у вигляді людських жертв, збитків від аварій, катастроф, стихійних лих. Бурхливий науково-технічний прогрес сприяв не тільки підвищенню виробництва, росту матеріального добробуту та інтелектуального потенціалу суспільства, але й значно підвищив можливість аварій великих технічних систем. Разом з тим, економічні, духовні, релігійні, етнічні та інші суперечки спричинили в цей період велику кількість війн та збройних конфліктів.

За таких умов все більш значним та необхідним стає потреба у формуванні знань з безпеки життєдіяльності, як умови забезпечення стійкого та безпечного життя. Одним із шляхів виконання цього завдання є організація системи загального комплексного та неперервного навчання з безпеки життєдіяльності. Взаємовідносини людини і природи

спокоєвіку були непростими. Але особливого загострення вони набули наприкінці ХХ ст., коли господарсько-перетворююча діяльність людства масштабністю та інтенсивністю зрівнялася з природними геологічними процесами і фактично поставила земну цивілізацію на межу екологічної катастрофи. Екосистема Землі, її складові частини: атмосфера, гідросфера, літосфера і особливо біосфера, відчували на собі силу деструктивного впливу нової антропогенної хвилі. Антропогенез, що набрав темпи, не змінював, а руйнував все на своєму шляху. Для нашого покоління стало нормою отруєне токсичними речовинами повітря. Як належне ми сприймаємо забудований населеними пунктами, зяючий використаними і покинутими свердловинами, викидаючий в небо тони отруйних хімічних речовин промисловий комплекс. Але змінилося не лише повітря, знищені не лише лісові масиви. Людина, як могутня деструктивна сила, проникла скрізь, здійснила свій негативний вплив на всі життєво важливі сфери екосистеми планети.

Реальність сучасного життя, чисельні свідчення кризового стану взаємовідносин між людиною і природою вимагають теоретичного аналізу проблем не лише з позицій екоцентричного світогляду, який включає в себе аспект неординарної взаємодії суб'єктивних і об'єктивних факторів соціального розвитку, а й з позицій інтеграційного погляду таких галузей науки, як психологія, антропологія, соціологія, філософія та безпека життєдіяльності. Аналіз літератури з екологічної тематики свідчить про значний інтерес до фундаментальних, узагальнюючих досліджень в галузі екологічного знання. В поле зору дослідників входить широке коло питань, пов'язаних із відносинами «людина-природа». Зокрема, значна кількість робіт присвячена проблемам визначення та обґрунтування статусу сучасних екологічних досліджень, їх предметного поля, меж їх компетенції, а також аналізу особливостей структурної організації екологічних досліджень, їх методологічного та понятійно-термінологічного апарату. Це праці таких відомих українських та зарубіжних дослідників екологічної проблематики як А.Гіляров, М.Голубец, Р.Дажо, Ф.Канак, І.Круть, І.Лісеєв, Д.Микитенко, М.Моїсеєв, Н.Реймерс, І.Фролов та інших. Дискусії точаться навіть довкола змісту терміну «екологія». Така неоднозначність призводить до того, що про результати пізнання різних аспектів відносин «людина-природа» говорять як про деяку сукупність екологічних знань. Але у такому випадку вони можуть піддаватися певній систематизації, проте не структуруються в єдиному предметному просторі. Екологічні фактори неодноразово ставали причиною багатьох кризових ситуацій в історії людства.

На планеті вже сформувалися досить великі регіони, де рівень забруднення атмосфери досяг загрозливих масштабів. Останнім часом природні катастрофи і стихійні лиха мали місце в усіх великих регіонах світу. Під впливом діяльності людини поверхня планети розігрівається, що створює «парниковий ефект». Все це значно посилює екологічний ризик. У світі існує значний розрив в економічному розвитку і в рівнях доходу. Нерівномірний рівень життя населення призводить до виникнення не тільки екологічної кризи, а й до виникнення соціально-політичних конфліктів, перетворення держав та регіонів в колоніальну залежність.

Особливо гостро екологічна криза проявилася в Україні. Нежиттєва державно-монополістична економіка утримувалася на хижацькому використанні людських та природних ресурсів та нещадному забрудненні навколишнього середовища. Внаслідок чого природа України, тяжко пошкоджена, природні ресурси в значній мірі вичерпані, а мільйони її громадян хворі. Економіка України десятиліттями формувалась без урахування об'єктивних потреб та інтересів її народу, без належної оцінки екологічних можливостей окремих регіонів.

Сьогоднішня структура економіки України не відповідає потребам людини, не забезпечує нормальних умов життя, вона одна з екологічно «найбрудніших» економік, що перенасичена хімічними, металургійними, гірничими виробництвами із застарілими

технологіями. Висока матеріаломісткість та енергоємність нашого виробництва призводить до надлишкового видобування корисних копалин, їх переробки і спалювання. Це породжує додаткові обсяги відвалів пустої природи, золи та шлаків, шкідливих викидів у воду та атмосферу.

Дуже гострою в нашій країні є проблема питної води. Україна є одним з найменш водозабезпечених регіонів Європи. В той же час, щорічно понад 3 млрд.м³ забрудненої води скидається у водоймища. Надмірна і нераціональна хімізація сільського господарства призвела до того, що в продуктах харчування все частіше зустрічаються нітрати, пестициди та інші негативи для живих організмів речовини.

Важливим критерієм життєдіяльності людини є лісистість в Україні вона становить лише 14,3% її території (проти 29% у світі). Отже на одного громадянина припадає тільки 0,2 га лісів (у світі 1,4 га) – це найнижчий показник в Європі [1, 40].

Трагедією для українського народу стала аварія на Чорнобильській АЕС. Її глибинні причини полягають у недосконалості технологічних систем та безконтрольному нарощуванні потужностей «мирного атому».

В Україні, що мала в цілому сприятливі умови життя, розвинулись негативні процеси та явища, що виявляються в зміні якісного стану компонентів природи. Посилюється радіаційне, хімічне, теплове, електромагнітне та інші види забруднень. Починаючи з 1991 р. смертність населення України перевищує народжуваність. На сьогодні така ситуація не тільки збереглася, але й набула загрозової динаміки.

В Україні, що мала в цілому сприятливі умови життя, розвинулись негативні процеси та явища, що виявляються в зміні якісного стану компонентів природи. Посилюється радіаційне, хімічне, теплове, електромагнітне та інші види забруднень, що значною мірою впливають нарівень життя організмів, в тому числі людини, і, в першу чергу, на її здоров'я та тривалість життя.

Отже, безпека людини – поняття, що торкається сутності людського життя та сфери її діяльності. Безпека – це збалансований за експертною оцінкою стан людини, соціуму, держави. Значення основ безпеки дозволяє розширити психологічне поле самозахисту особистості й, зокрема, розвивати в ній здатність піклуватися про себе, задовольняти свої потреби та одержувати задоволення від життя. Активна участь кожного громадянина в піклуванні про довкілля і про самого себе є гарантом безпеки особи, суспільства і людства на шляху до збалансованого розвитку, є критично важливим компонентом у соціально-культурному житті. Отже, свобода і захист є фундаментальними складовими безпеки життя й діяльності людини, поза яким не можливий збалансований розвиток людини.

Забезпечення пріоритетів життєдіяльності має ставати все більш важливим елементом соціального прогресу. Економічний розвиток ощадливого природокористування й екологічна безпека взаємозалежності і пов'язані одне з одним. Сьогодні як ніколи потрібне впровадження екологічних принципів у природничо-наукове і гуманітарне знання, людину і природу доцільно розглядати в єдності цілісності системи «суспільство-природа». Саме сьогодні людство переживає найскладніший період своєї історії. У своєму розвитку воно досягло того рівня, коли вже оволоділо величезним науково-технічним потенціалом, але ще не навчилося достатньою мірою обережно та раціонально ним користуватися. Швидка індустріалізація та урбанізація планети, різке зростання її народонаселення, інтенсивна хімізація сільського господарства, посилення багатьох інших видів антропогенного тиску на природу порушило кругообіг речовин та природні енергетичні процеси в біосфері, внаслідок чого почалося її прогресивне руйнування.

Це поставило під загрозу здоров'я і життя сучасного та майбутніх поколінь людей, подальше існування людської цивілізації. Зараз людству загрожує небезпека повільного вимирання внаслідок безперервного погіршення якості навколишнього

середовища, а також вичерпання природних ресурсів. Для її усунення необхідні перегляд традиційних принципів природокористування на нових наукових засадах. Вони повинні ґрунтуватись на необхідності досягнення компромісу між соціальними та економічними потребами суспільства й можливостями біосфери задовольняти їх без суттєвого порушення глобального кругообігу речовини та обмінно-енергетичних процесів, тобто без загрози для свого нормального функціонування. З появою людей на Землі почався вплив їхньої діяльності на кругообіг речовин та енергетичний обмін у біосфері. Внаслідок цього глобальна екосистема почала поступово трансформуватися у глобальну соціоекосистему, у функціонуванні якої все більшу роль відігравало людське суспільство.

Одночасно з розвитком суспільства зростає антропогенний тиск на навколишнє середовище. Внаслідок цього почалося прогресуюче руйнування біосфери планети, що загрожує стати безповоротним і призвести у найближчому майбутньому до такого ступеня деградації навколишнього середовища, коли воно стане непридатним для подальшого існування людства.

Величезні внутрішні резерви і гнучка організація біосфери дозволяли їй, дещо змінюючись, витримувати вплив суспільства, нейтралізуючи відходи матеріального виробництва, продовжуючи відтворення біомаси, кисню, води тощо. На сьогоднішній день ситуація змінилася докорінно.

Сучасна науково-технічна революція викликала колосальне зростання продуктивних сил. Так, тільки за період з 1950 до 1990 року світове виробництво основних видів промислової продукції збільшилося в наступних розмірах: електроенергії – в 10 разів, нафти – в 8 разів, газу – в 8 разів, сталі – в 5,1 разів, мінеральних добрив – в 7,7 рази, синтетичних смол і пластмаси – в 41,2 рази, цементу в –7.4 рази і т. і. [4].

Різке зростання масштабів виробництва завдало і продовжує завдавати біосфері як стабільній, саморегулюючій системі надтовідчутних ударів. Існує реальна небезпека порушити стабільність біосфери. Світова екологічна ситуація серйозно загострилася.

Це загострення екологічної ситуації проявляється, по-перше, в тому, що відбувається виснаження природних ресурсів, необхідних для життя людського суспільства. По-друге, в тому, що в результаті людської діяльності (передусім, у сфері матеріального виробництва) відбувається забруднення навколишнього середовища і погіршення умов існування як людини, так і інших живих організмів. Стан природних ресурсів зараз такий, що, на думку ряду авторитетних учених, у відносно недалекому майбутньому він може поставити людство перед серйозними труднощами.

Аналіз існуючих визначень безпеки дає можливість її сформулювати так: сукупність умов, норм та параметрів навколишнього середовища буття, норм споживання, праці і захисту, за яких відсутня будь-яка небезпека для життєдіяльності людини. Життєдіяльність визначається факторами і параметрами навколишнього середовища (сонце, повітря, вода, ґрунт, біосфера) й штучного середовища буття (будівлі, споруди, транспортні та повітряні комунікації, системи забезпечення ресурсами, продуктами харчування та ін., все що створене руками людини та використовується для життя). Тобто, життєдіяльність – це регульований стан довкілля, при якому згідно з чинним законодавством, нормативами, забезпечується комфортна й безпечна взаємодія людини з його компонентами, запобігання погіршенню екологічних умов і охорони праці, виникненню небезпеки та дій в надзвичайних ситуаціях.

Виходячи з розглянутого, можна зазначити, що життєдіяльність – це складна система, яка може забезпечити та підтримати в середовищі певні умови життя, всі види діяльності людей. Ми живемо в епоху гострого конфлікту між суспільством та природою, коли нераціональна господарська діяльність порушила динамічну рівновагу біосфери нашої планети, що спричинило її прогресуюче руйнування. Цей процес

супроводжується вичерпанням природних ресурсів й різким погіршенням якості навколишнього природного середовища, спричиняє масові захворювання рослин, тварин та людей, і загрожує подальшому розвитку цивілізації на Землі. В сучасних умовах, коли розвиток світової економіки перетворив навколишнє середовище на єдиний інтегрований ресурс, який використовується і змінюється системою суспільного виробництва, ретельне врахування економічного фактора при розробці будь-яких екологічних і соціальних програм має дуже важливе значення щодо безпеки життєдіяльності людини.

За двадцять років незалежності Україна займає:

- 181 місце серед 183 країн світу щодо спрощення сплати податків;
- 134 місце серед 180 країн в світі щодо рівня корупції;
- 73 місце серед 192 країн щодо якості життя;
- 38 місце в світі по обсягу виготовлення автомобілів (це четверта позиція з кінця);
- 5 місце в світі щодо кількості споживання алкогольних напоїв;
- 5 місце в світі серед країн з найбільшою кількістю емігрантів;
- 4 місце серед країн з найгіршою економікою;
- 1 місце в світі щодо дитячого алкоголізму;
- 5 місце в Європі та 21 в світі по кількості населення.

Нас було 49,5 млн. чоловік у 2004 році. До 2011 р. ми втратили майже 4 млн. Зараз залишилося 45 млн. 787 тис. За темпами вимирання Україна в лідерах. Дитяча смертність в нашій країні найвища у Європі. Український народ опинився перед реальною загрозою вимирання. Тому ми повинні зберегти сталий розвиток суспільства, економіку держави, надати безпечні умови життя і діяльності самим собі й майбутнім поколінням. Між тим, згідно офіційному міжнародному статуту, Україна є зоною екологічного бідунства, при чому не тільки через Чорнобильську катастрофу, але й через необґрунтоване господарювання. Серед європейських країн Україна має найвищий рівень навантаження на природне середовище. Цей рівень особливо високий у Донецькій, Дніпропетровській та Запорізькій областях, які вже в Україні вважаються «зоною екологічного неблагополуччя». В той же час саме ці регіони є промисловим та енергетичним серцем України, і якраз на них лягає основна вага виробництва, загострюючи і без того екстремальну екологічну ситуацію. Тому неможливо не погодитися з думкою тих авторів, які вважають, що проблеми економіки та екології повинні вирішуватися в комплексі.

Список використаної літератури

1. Миценко І.М. Забезпечення життєдіяльності людини в навколишньому середовищі. – Кіровоград, 1998. – 292 с.
2. Депутат О.П., Коваль І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона : навчальний посібник / За ред. полковника В.С.Франчука. – Львів: Афіша, 2000. – 336 с.
3. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці : підручник. – Вид. 3-є, перераб. і доп. – Львів: УАД, 2006. – 336 с.
4. Яблоков А. Пробуждение от экологической спячки // Родина. – 1990. – № 4.
5. Экологическая оценка и экологическая экспертиза / В.Н. Виниченко, С.Д. Дайман, Я.П. Молчанова, М.В. Хотулева, О.М. Черп. – 3-е изд. – М.: АСТ, 2001. – 378 с.

ПРАВИЛА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ У ПОБУТІ

*Нищун С. І.
м. Полтава*

Небезпека пожеж підстерігає не тільки на підприємстві, установі, а й у побуті: у житловій квартирі, в особистому автомобілі або в гаражі, садовій ділянці і т.п. Також ,